

MAGYARORSZÁG ÉS A PROVENÇAL KÖLTÉSZET.

A középkori Magyarország és fejedelmeinek, szentjeinek történeti szereplése, hivatása a nyugati román irodalmakban visszatükröződik.¹ A legrégebb modern költészetben, a troubadourok dalaiban történeti nevek említése, homályos célzások való tényekre irányítják a filológust. Peire Vidal (1175—1205 k.) egyik versszakában dicsőítette Imre királyt (1196—1204), dala a király spanyol házasságának idejéből és a troubadour harmadik korszakából való.² Hasonló tényeket csoportosítunk a provençal filológia újabb kutatásai, szövegkiadásai nyomán.³ Következtethet belőlük úgy a magyar történelem, mint a provençal irodalomtörténet.

A troubadour-költészet a déleurópai országokban virágzott. Azokkal az Árpád-házi királyok elsősorban házasságok útján voltak összeköttetésben.⁴ II. Istvántól (1116—31) III. Istvánig (1162—73) a görög Komnenos-dinasztiával való félszázados küzdelem a magyar külpolitikát Konstantinápoly felé irányította. A keresztesháborúk keletre vezették a francia és olasz hadakat. ott megalapították a latin császárságot (1204—61), melyben sok francia család kapott hűbérbirtokot. Az előkelő nemeseket, fejedelmeket elkísérték a troubadourok, a lovagok sorából is akadt számos dilettans költő. Szerelmi dalaikban hagyományos szellemben ünnepelték a gazdagságukról vagy szépségükről híres asszonyokat, politikai dalaik a bőkezűségükről vagy fukarságukról ismert hatalmas főurakról szólnak. Megemlékeznek a magyar királyok

¹ *L. Karl.* La Hongrie et les Hongrois dans les chansons de geste. Revue des langues romanes LI. 1908. 5—68.

Karl L. Magyarország a spanyol nemzeti és a francia klasszikus drámában. Budapest, 1916.

² *Forster Gy.* III. Béla magyar király emlékezete. Budapest, 1900.

J. Anglade. Les Poésies de Peire Vidal. Paris, 1913. 117—8. l.

³ *F. Bergert.* Die von den Trobadors genannten oder gefoierten Damen. Halle a. S. 1913, (Beitr. z. Ph. 46.).

⁴ *Karl L.* Magyar szentek életének hatása a Florence-mondásra. Ak. Ért. 1908. ápr. (különny. 8. l.).

külföldi származású hitveseiről, sőt feldolgozták ép úgy, mint a troubère-k magyar királyfiak ifjúkori élettörténetét.

III. Béla (1173—1196 ápr. 13.) első neje Châtillon Anna (Onnus) vagy Ágnes volt. Atyja Rajmund résztvett a második kereszties hadjárásban és Antiochiát kormányozta. A troubadour-dalok több Ágnest említenek, hogy Béla nejeire melyiket vonatkoztathatjuk, az egyelőre eldöntetlen. ¹ Imre (1174—1204 okt. 27. előtt) király elvette II. Alfonznak, Aragonia királyának (1162—96) leányát. *Konstanzát*. Alfonz Provence fejedelme volt, udvara a troubadourok egyik kedvelt tartózkodási helye. Bökezűségét dicsérték, a költészetet kedvelte, egy szerelmi dala ránk maradt. Három leánya volt: Konstanza, Imre király (1198) és halála után (1204) szicíliai Frigyes neje volt, Eleonorát. VI. Rajmund Toulouse grófia (1200) és Sanchát, annak fia VII. Rajmund gróf (1211) vette el. *Gaucelm Faidit* (1190—1240) Uzercheből való troubadour, a kéteshírű Guillelma Monja ura és Ventadour Mária egyik imádója *danzozela Costanza* néven említi a spanyol királyleányt, mielőtt Imre neje lett volna (1194). *Elionors reina de Tolosa* szépségét több troubadour énekelte meg, Sanchára vonatkozik Uc de Saint Circ egy sora. ² Peire Vidal akkor vetődött Imre udvarába, amikor az Konstanzával házasságra lépett (1198). Valószínűleg a királyleány hírneve vonzotta, miután pártfogója II. Alfonz meghalt (1196).

II. András (1175—1235) másodikban a Courtenay családból házasodott (1215). Pierre de Courtenay (m. 1216) mint kereszties vezér tűnt ki. Latin császárrá választották, egyik vetélytársa a magyar király volt. Feleségét *Jolántát* (m. 1219) *Elias Cairel* egyik dalában megemlíti. ³ Elias mesterségére ötvös volt Sarlatban, sokáig tartózkodott a kelet-római császárságban és Montferratban, IV. Vilmos udvarában, akit Tesszalonía visszafoglalására ösztökélt. II. András felesége is yolánta volt, róla a troubadourok nem emlékeznek meg. Harmadik felesége estei *Beatrix* (1215—45 júl. 11.) I. Aldobrandino estei örgróf leánya, aki Gemmola kolostorában halt meg. ⁴ Az öreg király házassága a fiatal grófleánnyal volt az indító ok arra, hogy *Aimeri de Narbonne* francia eposz szerzője Hermengarde pavai hercegleány kikoszorózt kérői között említi a magyar királyt. ⁵ Három estei Beatrix nevű

¹ Peire Bremon (Ricas Novas) egyik *cobla*-ja *N'Aines* nevet említ (Bartsch Grundis, 330., 2.).

² *Bergert*, i. m. 25—27.

³ *Bergert*, i. m. 44.

⁴ *U. Chevalier*, Rép. bio-bibl. 94—99.

⁵ *L. Karl*, Aimeri de Narbonne etc. Zeitschr. f. fr. Spr. u. Lit. XXXI. 1907. 31—38.

grófnó élt a XIII. században. Az első a magyar királyné, a második VI. Azzo (m. 1212) leánya (1191–1226 máj. 10.), aki fogadalmat tett (1218 20) és Gemmola St. Giambattista kolostorában halt meg, később boldoggá avatták. II. András feleségének nagynénje volt. A harmadik Beatrix, VII. Azzo Novello leánya (1222—64). A troubadourok közül *Aimeric de Peguilhan* (1180–1270) és *Rambertin Buvatelli* (m. 1221) ünnepelte egy *Beatrix d'Est* szépségét. A magyar királynéra vonatkoztathatjuk-e dalaikat? Diez¹ és nyomán mások meg azt állították. Újabb kutatások azonban azt bizonyítják, hogy nagynénjéről énekeltek. Rambertin Buvatelli meghalt akkor, amikor II. András felesége csak hat éves volt. Aimeric túlélte, de ajánlásaiban Beatrixet Malaspina Vilmostal (m. 1220) együtt említi, akinek halálakor II. András felesége öt éves volt.² Aimeric VI. Azzo udvarában tartózkodott és gyászverset írt halálára (1212). A szépségéről híres Beatrix csak hat-hét évvel később mondott le a világ hiúságairól és veté fátyolt magára. Nevét megemlíti *Peire Raimon de Tolosa* (1170—1200) egyik ajánlásában és *Guilhem de la Tor* egy sokat vitatott versszakában.³

A provençal verses legendák egyike szent Honorat életéről szól.⁴ Szerzője *Raimon Feraut* szerzetes Lérnis sziget kolostorában, apátja, Gancelin de Meyrières felszólítására írta egy latin legenda nyomán (1300 k.). Annak szövegét (A) egy dublini (P. Meyer) és egy oxfordi (Stengel) kéziratban fedezték fel. Van egy provençal és egy katalán fordítása. Rövidített kivonatát (B) Velencében kétszer kinyomtatták (1501 és 1511), a Bollandisták csak az utóbbit ismerték és közölték (márc. 16.). Raimon Feraut provençal legendája (C) tíz kéziratban van meg. Guessard kézírata nyomán néhány változattal fogyatékosan kiadta A. L. Sardou.⁵ Raimon Feraut művét *Máriának*, V. István (1239–72) magyar király és kún Erzsébet leányának ajánlotta és

¹ F. Diez, *Leben u. Werke der Troubadours*. Leipzig, 2 k. 1882, 353. l. *Nyári A. Beatrix királyné, II. András hitvese*. Száz. II. 1868. 593. l.

² *Bergert*, i. m. 82. l.

³ *Bergert*, i. m. 83. l.

⁴ P. Meyer: *Revue des sociétés sav.* 6-e s. t. II. 56—63. — *Romania* V. 1876. 237. VIII. 1879. 481—508. — XII. 1883. 336.

Hosch: *Untersuchungen über die Quellen und das Verb. des prov. und der lat. Lebensbeschr. des h. Honoratus*, Berlin, 1876.

H. Moris: *Cartulaire de Lérins* I. 1883. II. 1905.

B. Munke: *Die Vita Sancti Honorati nach drei Handschriften*. Halle, 1911. (Beih. Z. R. Ph. XXXII.).

⁵ A. L. Sardou. *La Vida de San Honorat*. *Ann. de la Soc. des Lettres, Sciences et Arts des Alpes-Mar.* t. III. Nice, 1875.

jutalmul egy apátságot kapott. Mária férje II. Santa Károly, Nápoly és Sicilia királya (1245–85), Anjou Károly (1245–85) Provence grófjának és szent Lajos király öccsének fia volt. Hosch azt állította, hogy Raimon Feraut pártfogója a magyar királyleány kedvéért nevezte Provence szentjét magyar királyfinak és a legenda latin kivonata (B) ezt az adatot a verses legendából (C) vette át. P. Meyer hivatkozott a dublini kézíratra (A) és a katalán fordításra, melyekben Honorat atyja Nikomédia és a kúnok tartományának ura. Lérins szerzetesei hiányos földrajzi ismerettel a kúnokat (*Cumani*) a magyarokkal azonosították, ezt a hagyományt tükrözötteti egymástól függetlenül a provençal legenda (C) és a latin legenda kivonata (B). Feltevést megerősíthetjük. Azonban a kúnoknak a magyarokkal való azonosítása, akár megvolt a latin legenda egy régibbi szövegében, akár a provençal legenda szerzőjének érdeme meglepő, történeti tájékozottságot árul el. A kúnok Magyarországon telepedtek le és IV. Kún László (1272–90) igyekezett őket megtéríteni. III. Miklós pápa Fülöp fermoi püspököt ezért küldte hozzá. Raimon Feraut pártfogójának Mária királynének anyja kún Erzsébet (1255–95. Köteny kún fejedelem családjából származott.

A provençal legenda (C) forrása a latin szöveg (A) volt, vele egybevetette P. Meyer és az eltéréseket megállapította. A szerző hőse származását, neveltetését, ifjúságát, Magyarországból való kivándorlását (ch. I. II.) forrásánál részletesebben, színesebben adja elő. A francia nemzeti eposzból vett át neveket, adatokat és a szentet (meghalt 429. márc. 16.). Nagy Károly (768–814) kortársává teszi. Hogy a magyar viszonyok jellemzését honnan meríthette, e kérdésre a provençal philologia eddig választ nem adhatott.¹ Megtaláljuk a XIII. század magyar történeti eseményeiben.

Sz. Honorat atyja *Andrioc d' Ongria*, a kúnok fejedelme és *Leo* görög császár öccse volt. *Marsilis de Marroc* pogány fejedelem feleségül adta hozzá a szép *Heremborc*-ot, hogy annak behatása a kereszténységet romlásba döntse. Andrioc a keresztényeket üldözteti. Mielőtt fiuk megszületett volna, látomásuk volt: benne az igaz hitnek védője támad (A l. I, c. 1 = C ch. I, II). A fiú világra jön és *Andronic* nevet kap. Atyja haragjától féltik, gondosan nevelik (A c. 2 = C ch. II). Egy napon szarvas nyomában jár és egy ismeretlen vándor jelenik meg előtte, aki Jézus tanának követésére inti, amit a gyermek anyjának elbeszél és vele annyira megrémíti, hogy az belehal (A c. 5, 6 = C ch. III, A c. 8 = C ch. IV–VI). A király fiát keresztény hitéért megfeddi (A c. 9 = C ch. VII) és a nemzeti eposzból ismert pogány (szerecsen) hősöket példaképen emlegeti (C ch. VII). Neki szánta *Rosemonde*-ot, a

¹ P. Meyer. Romania, 1909. 154.

római császár leányát, ezért öccsével együtt Horion de Lausat nemes emberre bízta, hogy Konstantinápolyba menjenek (C ch. XI). *Romániában* (a kel. császárság) *Heuroclaban* (Herakleia, négy görög város neve) találkoznak szent Caprassis térítővel, annak Mayons és Lions nevű társaival, akik a krétai tenger környékén búzgólkodnak (C ch. XII). Caprassis volt az az ismeretlen vándor, aki a gyermek előtt megjelent. Az ifjút a keresztény hitre téríti, Andronic a keresztységben felveszi a *Honorat* nevet és egy éjjel hajóra száll (C ch. XIII). Elérkezik Lérins szigetére, azt a kígyóktól csodás módon megtisztítja, kolostort alapít és mint Arles püspöke szent hírében hal meg.

A provençal legenda első hat fejezete feldolgozza a latin szöveg nyolc fejezetét. lényegesebb eltérés a hetedikről fogva tűnik fel, egyes események (ch. XI - XIII) Raimon Feraut betoldásai. A latinnal egyező fejezetek a magyar történelem eseményeinek, főképp III. Béla (1173-96) uralkodásának ismeretére utalnak. Bátyja III. István Mánuelhez *Konstantinápolyba* küldte. Felvette az *Alexios* nevet és Mária hercegnő jegyese volt. Mánuel fia születése után visszaküldte s örökösét Alexios császárt a törökök ellen viselt háborúban támogatta. Felesége *Châtillon Agnes*, Antiochia kormányzójának leánya volt. A legenda szerzője történeti hűségre nem törekedett; mégis való események tükröződését látjuk Andrioc és Leo császár rokonságában, Andrioc és Heremborc házasságában, Andronic (később szent Honorat) névváltoztatásában és hazájából való távozásában. Raimon Feraut legendájában a forrástól eltérően a magyar király pogány hitvese kedvéért a keresztényeket üldözteti. A *Roland*-énekekben a magyarok Marsile pogány király seregében harcolnak; Aygolant¹ és Marsil² említése a nemzeti eposzra, mint egyik forrásra utal. Andronic és öccse útrakelése, a római császár leányával való házasítása *Florence de Rome*³ francia regényes eposz bevezetésére emlékeztet. Abban Imre és Milo. Fülöp magyar király fiai Szlavónián át (illyr tartomány) Rómába indulnak, ott Imre eljegyzi Ottó császár egyetlen örökösét, Florence királyleányt és kalandos harcok után feleségül veszi. Florence mondájára hatott árpádházi szent Erzsébet élete.⁴ Rosemonde⁵ neve sem ismeretlen a francia nemzeti eposzban.

¹ *Agolant* a nemzeti eposzban kilenc pogány hős neve. *Langlois*, 'Table etc. 1904. 8. l.

² *Marsille* Spanyolország szerezsen királya. U. o. 458.

³ A. *Wallensköld*. *Florence de Rome*. Paris, 1909. I. (S. A. T. F.).

⁴ *Karl L.* Árpádházi szent Erzsébet és az üldözött ártatlan nő mondája. *Ethnographia*, 1908. L. *Wallensköld*, i. m. 117. l.

⁵ *Rosamonde*, Macabré leánya *Elie de Saint Gille* eposzban. *Langlois*, 'Table etc. 1904. 574. l.

Raimon Feraut a latin legenda (A) magyar vonatkozású adatait átvette és azokat a francia eposzokból merített motívumokkal gyarapította. Azonban a XIII. század történeti eseményei is hatottak felfogására. A cisztercieket III. Béla hívta Magyarországra. Imre és II. Endre számukra több apátságot alapítottak. Imre alatt kezdődött a bogumil bolgárokkal való harc (1202). II. Endre betelepítette a Domokos-rendet és ugyanaz a rend térítette az eretnekeket a Száván túl, amelyik a keresztes hadjáratot hirdette az albigeniek ellen a Rhône mellékén. A domokosok Erdély határán a pogány kúnokat igyekeztek az egyház kebelébe terelni. II. Endre alapította a kún püspökséget (1228). IV. Kún László idején a kúnok dolgában küldte III. Miklós pápa követét Fülöp fermoi püspököt Magyarországra. A kúnok elfogták és a tétényi országgyűlés határozata ellen fellázadtak. A gyenge királyt a Kún Eduával való viszonya visszatartotta az erélyes fellépéstől. Lérins kolostorának szerzetese a krónikákban olvashatott pogánylázadásról, térítéstről, szerzetes-rendek betelepítéséről, a magyar királynak a kúnokkal szemben tanúsított gyengeségéről. Ezek a tények lebegtek szeme előtt, amikor Andrioc királyt felesége Heremborc ösztönzésére a keresztények üldözőjévé tette és fiát Andronic-ot szent C'aprassis tanításával térítette Krisztus hitére.

A latin legenda (A) szerzője ismerte III. Béla uralkodásának történetét. A nyugati és a keleti országokkal való összeköttetései terelhették rá figyelmét. Kiemelem Margit királynéval (1158—97), Fülöp Agost francia király nővérével és ifjabb Henrik angol király özvegyével való házasságát.¹ A külföldi források sűrűn érintik, hogy kétszer lépett fel kérésként, a francia és angol királyokkal felesége öröksége dolgában egyezkedett és Gisors-ban szerződést kötött. Margit első férje emlékére Normandiában egyházi alapítványokat tett és zarándokúton Ptolemais-ban halt meg.

A provençal költő (C) a XIII. század, főképp II. Endre és IV. Kún László uralkodásának és a francia epikus költészet ismeretének nyomán módosította, megtoldotta forrása előadását. Művét Máriának, V. István leányának ajánlotta és ez eléggé bizonyítja a magyar történelmi eseményeinek erősebb behatását. Azok alapján meghatározhatjuk úgy a latin, mint a provençal legenda keletkezésének idejét.

A latin legenda (A) a magyar történelem XII. századbeli eseményeit tükrözteti, főképp III. Béla (1173—96) uralkodását, tehát annál későbbi időre tehető. Feltevéseünk, hogy a latin legenda a XIII. század elején (1200 körül), a provençal legenda pedig IV. Kún László

¹ Karl L. Margit királyné, III. Béla király neje. Századok, XI. IV 1910. 49—52.

uralkodása után (1300 körül) keletkezett. Lérins kolostorában az alapító emléket híven ápolták. A francia legendák és eposzok népszerűsége, a zarándoklás virágzása indíthatta az apátot arra, hogy provençal nyelven is megénekeltesse élettörténetét. Remélte, hogy a zarándokok buzgalmát fokozza, sőt az ajánlás amellett szólna, hogy magyar vonatkozásáért eleveníttette fel legendáját. Raimon Feraut idejében (1300 k.) a magyar királyok neve jó hangzású volt a provençal irodalomban. Peire Vidalnak¹ Imre királyt dicsőítő dalát Lérins kolostorában is olvashatták és a troubadour nem ok nélkül hivatkozott az utókorra: «És nagy dicséret illeti, ha engem szolgálatába fogad, mert dicséző szavamat a világ meghallja és hírnevét jobban gyarapítom, mint bárki más emberfia.»

II. Sánta Károly és Mária fiai voltak Martell Károly (1272—95) megkoronázott magyar király, Róbert (1309—1343) nápolyi király és szent Lajos (1274—97) Toulouse érseke. Az érsek magyar királyi családból való származását latin életrajzírói megemlíti.² A troubadourok költészete kihalófélben volt, kortása Guiraut Riquier (1250—94) az utolsó troubadour. A képzőművészetek azonban sokszor megörökítették a szent püspököt.³

Róbert unokája I. Johanna (1327—82) nápolyi királynő, akinek egyik férje volt Endre herceg (m. 1345), Martell Károly unokája. A tragikus házasság történetét⁴ olasz, spanyol és francia drámaírók dolgozták fel. Változataira akadunk a középkori latin, az újkori francia és magyar novellairodalomban. Lajos király (1342—82), öccse meggyilkoltatása után haddal támatta meg I. Johanna nápolyi királyságát. A szicíliai királyság és a provençe-i grófság birtokát törvényes úton is el akarta tőle vitatni. Louis de Placente volt ügyvédje, aki ebben a kérdésben jogi véleményt kért (1374 aug. 10.): a magyar király az oklevél⁵ szerint Provence örökségére számot tartott.

I. Johannát szépségeért ünnepelték. Hiteles képmása⁶ nem maradt rank. Kalandos házasesete azonban megerősíti azt a varázserőt, amit a hitvesgyilkos asszony maga körül terjesztett. Andráson kívül még három ura volt: tarenti Lajos (1356. aug. 20.), arragoniai Jakab (1362. máj. 25.) és Brunswick Ottó. Emlékét megőrizte a provençal

¹ *J. Anglade*, *Les Poésies de Peire Vidal*. Paris, 1913. (XXXVIII.).

² *Anat. Boll.* IX., 281—340. és *A. A. S. S.* aug. III. 86.

³ *Kleinschmidt*. S. Ludwig von Toulouse in der Kunst. *Arch. Franc. Hist.* II. 1909. 197—215.

⁴ *Karl L.* Magyarország a spanyol nemzeti és a francia klasszikus drámában. Budapest, 1916. 16—17. l.

⁵ Paris, *Arch. Nat.* S. 458. no. 26. latin oklevele 1374. aug. 10.-ról.

⁶ *Benedetto Croce*. *Leggende napoletane*. Serie prima. Napoli, 1906.

néphagyomány és egy Anselmus nevű jósnak tulajdonította a házasságára vonatkozó jósmondatot: *Maritabitur cum A L I O*, melynek utolsó szava magába zárja négy férje nevének kezdőbetűit. Frédéric Mistral¹ (1830—1914), az új provençal költészet és nyelv megteremtője egy drámában örökítette meg az Avignonban székelő nápolyi királynő alakját. Boccaccio századának egyik hősnője tartotta fenn az újkorig a provençal irodalomban az Anjou-család magyarországi uralmának emlékét.

A troubadourok dalköltészetét eredetiség és egyetemes európai hatás jellemzi. Az összehasonlító irodalomtörténetet érdekli az a kérdés, hatott-e a középkori magyar költészetre.² Mivel az összehasonlítandó egykorú magyar lírai költemények előttünk ismeretlenek, közvetett forrásokra, feltevésekre kell szorítkoznunk. Nyomós okok szólnak az ellen, hogy a troubadour-költészet utánczokra talált volna Magyarországon. A költészet arisztokratikus jellege, sajátosság társadalmi viszonyokban való gyökerezése, elvont nyelve, mesterkelt verselése, zenekíséretének művészi színvonala olyan jellemző vonások, melyek kizárttá teszik, hogy a legfelsőbb udvari körökben egy-két kivételtől, külföldi származású hercegnőtől eltekintve a troubadour-líra nálunk szélesebb körökben érvényesült volna. Minden országban sajátos alakot öltött, a viszonyokhoz alkalmazkodott: Magyarországon se világi, se egyházi körökben nem találhatta meg fejlődésének feltételét. A középkori egyház nem üldözte a troubadourokat, míg az eretnek tanok mellé nem álltak. A montaudani barát és Folquet Marseille püspöke ismert dalköltők voltak. Ha tehát a provençal lírának nyomára nem akadunk, feltehetjük, hogy nem is volt a középkorban Magyarországon akkor hasonló lírai költészet. A magyar középkor sokkal küzdelmesebb volt, az állami és társadalmi rend kialakulása lassúbb, az egyház helyzete sokáig bizonytalanabb, hogysem a troubadour-lírához hasonló művészi hagyomány kialakulhatott volna. Ha igricek vagy regések³ szórakoztatták a harcban kifáradt és vigadó nemeseket, azok nem intézték dalaikat főrangú asszonyokhoz és nem fejlesztettek olyan művészi formát, mely biztosította volna dalaiknak az utókorra való átöröklődését.

KARL LAJOS.

¹ *F. Mistral*, *La reino Jano*. Paris, 1890.

² *J. Kont*. *Étude sur l'influence de la littérature française en Hongrie*. Paris, 1902. 17. l.

³ *Réthei Prikkel* Marián: *A régi magyar énekmondók* (Egy. Phil. Közl. XLl. 1917. 83—102.) első közleményének feltevéseit, hogy a zenész az énekmondótól a középkorban élesen megkülönböztethető, a nyugati költői irodalom eredete nem erősíti meg. Anonymus tanúbizonyosságának értelmezése sem fedi a középkori egyház felfogását.